

PRATARMĖ

Rašydamas įvadą angliškajam knygos *Dialogai* leidimui 1986 metais, Gilles'is Deleuze'as savo filosofinį projektą apibūdino kaip empirizmą. Empirizmas čia aiškinamas pasitelkiant dvi charakteristikas, kurias nurodė Alfredas Northas Whiteheadas: abstrakcijos nieko nepaaiškina, jos pačios turi būti paaiškintos; filosofijos tikslas yra ne atrasti, kas yra amžina ar universalu, bet paaiškinti sąlygas, kuriomis sukurama kažkas nauja, – paaiškinti, kaip įmanomas kūrybiškumas. Klasikinė filosofija pradeda nuo abstrakcijų, tokių kaip Vienis, Visuma, Subjektas, ir ieško procesų, kuriuose šios abstrakcijos yra įsikūnijusios; empirizmas, kuriam save priskiria ir Deleuze'as, eina priešinga kryptimi: analizuojamos pačios „dalykų padėtys“, o ne abstrakcijos, tariamai egzistuojančios iki jų. Šios „dalykų padėtys“ nesukuria nei vienovės, nei bendrybės, bet yra sudarytos iš daugialypumų. Daugialypumo sąvoka reiškia ne tai, kad esama kelių „dalykų padėčių“, kurių kiekviena yra vis kitokia, ir ne tai, kad vienas ir tas pats „dalykas“ pats savaime yra daugialypis ir gali turėti skirtingus pavidalus. „Empirizmo požiūriu svarbiausias dalykas yra daiktavardis daugialypumas, kuris reiškia aibę krypčių ar dimensijų, kurios negali būti redukuojamos viena į kitą.“¹ Žinoma, teigia Deleuze'as, daugialypumų spiečiai turi savo subjektyvacijos taškus, suvienodinančius centrus, tačiau tai yra faktoriai, ribojantys daugialypumų vystymąsi skirtingomis kryptimis: jie yra neišvengiama daugialypumų riba, tačiau ne tai, kas galėtų egzistuoti savaime. „Tai, kas sudaro daugialypumus, yra ne sąvokos ar elementai, bet tai, kas yra „tarp“, tarpė, aibė santykių, kurie vienas nuo kito yra neatskiriama. Kiekvienas daugialypumas išauga viduryje, kaip žolės

¹ Gilles Deleuze. „Preface to the English Language Edition“, in Gilles Deleuze, Claire Parnet. *Dialogues II*. Trans. Hugh Tomlinson and Barbara Habberjam. London, New York: Continuum, 2006, p. vi.

stiebelis arba šakniastiebis.“² Norint suprasti, kas yra daugialypumas, reikia suvokti, kokiomis kryptimis jis vystosi, su kuo jis jungiasi, kokias skrydžio kryptis atveria.

Tačiau kaip šie daugialypumai yra organizuojami? Knygoje *Tūkstantis plokštikalnių* Deleuze'as ir Félixas Guattari kalba apie dvi plokštumas arba apie du organizavimo būdus: tai organizavimo ir konsistencijos plokštumos. Organizavimo plokštuma numato slaptą organizavimo principą – tai struktūrinio ar genetinio vystymosi planas. Tačiau esama ir kito būdo apibrėžti plokštumą – čia nesama nei struktūros, nei genezės, tik judėjimo ir rimties, greičio ir lėtumo santykiai tarp neapibrėžtų elementų. „Čia esama tik *haecceitas*, afektų, beasmenių individuacijų, sukuriančių kolektyvinius asambliažus. Niekas nesivysto, tačiau įvyksta anksčiau ar vėliau, ir suformuoja tą ar kitą asambliažą, priklausomai nuo jų greičio nustatymo. (...) Šią plokštumą, kuri žino tik platumas ir ilgumas, greičius ir *haecceitas*, vadiname konsistencijos plokštuma (kurią priešpriešiname organizavimo ir vystymosi plokštumai).“³ Tai dimensijų dauginimo, grupavimo, užkrato plokštuma, kurioje nėra jokio tolydaus vystymosi. Tačiau tai nereiškia, kad konsistencijos plokštumą valdo chaosas: Deleuze'as ir Guattari šią plokštumą kartais vadina tinklu ar sietu, kuris užtikrina išsklidusių agregatų sujungimą, kitaip tariant, susieja mašininis asambliažus ir daugialypumus į rizomą. Tačiau svarbu pabrėžti, jog konsistencijos plokštuma užtikrina elementų jungimosi ir derinimo galimybę, bet niekuomet nesiekia suvienodinimo ar subendrinimo. Kitaip tariant, konsistencijos plokštuma yra valdoma ne organizavimo principo, bet rizominių jungimų sekų, kurias nusako molekulinis tapsmas, intensyvumų kontinuumai, tėkmių kombinacijos.

Šioje straipsnių rinktinėje pasirinktas ne organizacijos (evoliucijos ar struktūrinio vystymosi), bet konsistencijos plokštumos principas – sekti Deleuze'o ir Guattari minties tėkmes, intensyvinti galimus jungimus su

² Op. cit., p. vii.

³ Gilles Deleuze, Félix Guattari. *A Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia*. Trans. Brian Massumi. London, New York: Continuum, 2004, p. 294.

kitomis minties plotmėmis – šiuolaikiniu menu ir politika. Panašia tėkme klostosi ir knygos pasakojimas – plėtojama Deleuze'o filosofijos ir meno sąveikos tema, toliau analizuojamas Deleuze'o ir Guattari idėjų poveikis politinės teorijos ir praktikos plotmei, o galiausiai išskleidžiama meno kaip politinio pasipriešinimo erdvės galimybė.

Deleuze'as nesukūrė vientisos meno teorijos, tačiau aistringai rašė apie skirtingas meno kryptis. Dvitomyje *Kinas 1: vaizdinys-judėjimas* ir *Kinas 2: vaizdinys-laikas* Deleuze'as suformuluoja savąją kino filosofiją⁴. Kartu su kino ir teatro režisieriumi Carmelo Bene Deleuze'as išleidžia knygą *Superpositions*, kurioje paskelbia tekstą „Vienu manifestu mažiau“. Šiame tekste jis aptaria Bene teatrinis eksperimentus ir suformuluoja savąją mažojo teatro sampratą⁵. Knygoje *Francisas Baconas: jutimo logika* Deleuze'as analizuoja Franciso Bacono tapybą bei su ja siejamą jutimo logiką, kurią priešpriešina tapybai kaip reprezentacijai⁶. Knygoje *Kritika ir klinika*⁷ Deleuze'as analizuoja Antonino Artaud, Samuelio Becketto, Lewiso Carrollio, Hermano Melville'io ir kitų autorių literatūrinius tekstus. Knygoje *Kas yra filosofija?* Deleuze'as kartu su Guattari conceptualizuoja meno sampratą, laikydami ją – kartu su filosofija ir mokslu – chaosą kertančia plotme⁸. Nors Deleuze'as savo tekstuose aptaria

⁴ Gilles Deleuze. *Cinéma I: L'Image-Mouvement*. Paris: Minuit, 1983; *Cinéma II: L'Image-temps*, Paris: Minuit, 1985. Gilles Deleuze. *Cinema 1: The Movement-Image*. Trans. Hugh Tomlinson and Barbara Habberjam. London, New York: Continuum, 2008; *Cinema 2: The Time-Image*. Trans. Hugh Tomlinson and Robert Galeta. London, New York: Continuum, 2008.

⁵ Gilles Deleuze. „Un manifeste de moins“, in Carmelo Bene, Gilles Deleuze. *Superpositions*. Paris: Minuit, 1979, p. 85–131. Lietuviškai: Gilles Deleuze. „Vienu manifestu mažiau“. Vertė Rasa Vasinauskaitė. *Baltos lankos*, 21/22. Vilnius: Baltos lankos, 2006, p. 283–305.

⁶ Gilles Deleuze. *Francis Bacon: logique de la sensation*. Paris: Éditions de la Différence, 1981. Gilles Deleuze. *Francis Bacon: The Logic of Sensation*. Trans. Daniel W. Smith. New York, London: Continuum, 2005.

⁷ Gilles Deleuze. *Critique et clinique*. Paris: Minuit, 1993. Gilles Deleuze. *Essays Critical and Clinical*. Trans. Daniel W. Smith and Michael A. Greco. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997.

⁸ Gilles Deleuze, Félix Guattari. *Qu'est-ce que la philosophie?* Paris, Minuit, 1991. Gilles Deleuze, Félix Guattari. *What is Philosophy?* Trans. Graham Burchell and Hugh Tomlinson. London, New York: Verso, 1994.

modernistinį meną, šios rinktinės autoriai siekia parodyti, kad Deleuze'o idėjos yra gyvybingos ne tik modernistinio, bet ir šiuolaikinio meno paradigmoje⁹. Nerijus Milerius, sekdamas Deleuze'o knyga *Kinas 1: vaizdinys-judėjimas*, aptaria antikinio „kinematografo“ statusą ir kritiką. Renata Šukaitytė, analizuodama antrąją dvitomio dalį – *Kinas 2: vaizdinys-laikas*, – aptaria erdvės ir laiko transformacijas pokariniame kine, o kartu mėgina šias erdvės ir laiko charakteristikas pritaikyti Šarūno Barto filmams. Agnė Kulbytė, pasiremama Deleuze'o tapybos teorijos įžvalgomis, išdėstytomis knygoje *Francisas Baconas: jutimo logika*, išplečia šias įžvalgas, atsižvelgdama į šiuolaikinės tapybos kontekstą. Asta Pakarklytė, supeikusi Deleuze'o muzikinį skonį ir ne visai vykusiai pasirinktus modernistinės muzikos pavyzdžius, jo teoriją veiksmingai pritaiko alternatyviajai muzikai tirti.

Antroji intensyvių tėkmių kryptis – tai Deleuze'o ir jo knygų bendraautoriaus Guattari teorijos sąsaja su politika. Viena vertus, kai kurie Deleuze'o tyrinėtojai teigia, jog paties Deleuze'o tekstuose nėra nei vienos tiesioginės užuominos apie politiką ir tik knygos, parašytos kartu su Guattari, pilnė Deleuze'ui politinio filosofo šlovę. Kita vertus, akivaizdu, kad Deleuze'as nebuvo politiškai indiferentiškas ir bent jau diskursyviai dalyvavo „post-1968“ grupės veikloje: kartu su Micheliu Foucault priklausė Kalėjimo informacijos grupei bei parašė daug straipsnių ir laiškų, remiančių palestiniečių kovą, smerkiančių Vietnamo bombardavimą, politiškai aktyvių homoseksualų atleidimą iš universitetų, žmogaus teisių pažeidimus Irane, Antonio Negri įkalinimą, italų judėjimo *autonomia* uždraudimą. Nepaisant to, Deleuze'as beveik neužsiėmė praktine politine veikla. Guattari, priešingai, visą gyvenimą dalyvavo radikaloje politinėje veikloje, pradedant dešimt metų trukusia naryste Prancūzijos komunistų partijoje, baigiant trockistų ir neortodoksų kairiųjų grupuotėmis¹⁰. Analizuojant Deleuze'o ir Guattari kartu parašytus tekstus – ypač knygas *Anti-Oidipas*, *Tūkstantis plokštikalnių* bei *Kafka: apie*

⁹ Plačiau apie Deleuze'ą ir šiuolaikinį meną žr.: *Deleuze and Contemporary Art*, eds. Stephen Zepke and Simon O'Sullivan. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010.

¹⁰ Plačiau apie Deleuze'ą ir Guattari bei politiką žr.: *Deleuze and Politics*, eds. Ian Buchanan and Nicholas Thoburn. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2008.

*mažąją literatūrą*¹¹ – sunkumų iškyla pirmiausia todėl, kad minėti autoriai niekuomet nekalba apie politiką mums įprastomis liberaliosios demokratijos sąvokomis. Jų nedomina socialinis kontraktas ir individų politinio atstovavimo problema, lygiai taip pat jiems svetimas politinis įtraukimo / pašalinimo ir lygių teisių diskursas. Deleuze'as ir Guattari rašo apie mikropolitiką arba mažąją politiką, kurią jie suvokia kaip priešpriešą makropolitikai, veikiančiai segmentuotų molinių tapatybių lygmenyje. Kitaip tariant, Deleuze'o ir Guattari filosofija yra nukreipta ne į tai, kas jau yra, bet į tai, ką dar galima sukurti – tapsmo procesą, įvykį, skrydžio / pabėgimo kelią. Šioje rinktinėje Deleuze'o ir Guattari mažoji politika aptariama šiuolaikinės politinės filosofijos ir aktyvizmo kontekste. Knygoje *Anti-Oidipus* suformuluotos geismo, mašinos, šizoanalizės sampratos analizuojamos ir plėtojamos Kasparo Pociaus ir Audronės Žukauskaitės straipsniuose. Antrame Kasparo Pociaus straipsnyje Deleuze'o ir Guattari mažosios politikos samprata lyginama su Michaelo Hardto ir Antonio Negri daugybės (*the multitude*) samprata: galima numanyti, kad Deleuze'o ir Guattari mintis apie „žmones, kurie dar turi ateiti“, turėjo įtakos Hardtui ir Negri kuriant daugybės sampratą. Antrame Audronės Žukauskaitės straipsnyje Deleuze'o ir Guattari mažoji politika gretinama su Alaino Badiou postuluojamu universalizmo projektu.

Trečioji intensyvumų kryptis siejama su meno kaip politinio pasipriešinimo plotme. Šiai sampratai susiformuoti didelės įtakos turėjo Guattari knyga *Chaosmozė: etinė-estetinė paradigma*¹². Guattari teigimu, subjektyvumo

¹¹ Gilles Deleuze, Félix Guattari. *L'Anti-Oedipe*. Paris: Minuit, 1972; Gilles Deleuze, Félix Guattari. *Mille plateaux*. Paris: Minuit, 1980; Gilles Deleuze, Félix Guattari. *Kafka: pour une littérature mineure*. Paris: Minuit, 1975. Gilles Deleuze, Félix Guattari. *Anti-Oedipus. Capitalism and Schizophrenia*. Trans. Robert Hurley, Mark Seem, Helen R. Lane. London, New York: Continuum, 2004; Gilles Deleuze, Félix Guattari. *A Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia*. Trans. Brian Massumi. London, New York: Continuum, 2004; Gilles Deleuze, Félix Guattari. *Kafka: Toward a Minor Literature*. Trans. Dana Polan. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1986.

¹² Félix Guattari. *Chaosmose*. Paris, Editions Galilee, 1992. Félix Guattari. *Chaosmosis: an ethico-aesthetical paradigm*. Trans. Paul Bains and Julian Pefanis. Sydney: Power Publications, 1995.

formavimuisi didžiausią įtaką turi medijų, kalbos ir komunikacijos mašinos, kurios yra nežmogiškos, beasmenės ir daugialypės. Būtent ši „nežmogiška“ beasmenė subjektyvumo formavimo dalis čia yra esminė, nes ji sąlygoja heterogeneizės atsiradimą. Heterogeneizė čia reiškia nuolatinio resinguliarizavimo procesą. „Tai aktyvi, imanentinė subjektyvumo singularizacija, kuri priešpriešinama transcendentinei, universalizuojančiai ir redukuojančiai homogenizacijai. Heterogeniškumas reiškia geismą, tapsmą, kuris nuolat siekia adaptuotis, transformuotis ar modifikuotis pagal santykį su aplinka. Nors valstybė veikia homogenizuodama (makropolitinis konsensusas), ją visuomet nugali heterogeniški dariniai, kurių singularumas negali būti reprezentuotas (mikropolitinis disensusas).“¹³ Kitaip tariant, tai, kas singuliaru ir heterogeniška, priešinasi viską suvienodinančiam kapitalistiniam produkavimui. Heterogeneizės nulemti subjektyvumo procesai sukuria asambliažus, kurie „sukabina“ materialius, kognityvinius, afektinius ir socialinius lygmenis. Guattari šiuos heterogeniškus asambliažus sieja su meno sukeliama estetiniais afektais ir kūrybiškumo produkavimu. Šios rinktinės autoriai taip pat aptaria skirtingus estetinio ir kūrybinio pasipriešinimo būdus. Nicholas Thoburnas analizuoja anoniminio ir daugialypio autoriaus strategiją kaip priešpriešą kapitalistinei autorinės nuosavybės sampratai. Nerijus Milerius aptaria daugialypės atminties formas, kuriomis nuolat perkuriama praeities įvykiai ir dominuojančios istorijos. Asta Pakarklytė rašo apie daugialypį, mašininį kūrybos subjektą, generuojantį skirtingus kūrybinius afektus – taip pasipriešinama homogenizuojančiam kapitalistiniam subjektyvumui. Stephenas Zepke, remdamasis Guattari sukurta etine-estetine paradigma, kalba apie naujas estetinio pasipriešinimo formas, kuriose menas tampa politika.

Audronė Žukauskaitė

¹³ Félix Guattari. *Les trois écologies*. Paris: Editions Galilée, 1989. Félix Guattari. *The Three Ecologies*. Trans. Ian Pindar and Paul Sutton. London, New York: Continuum, 2008, p. 95, 49 nuoroda.